

Kövek és emberek

Jakobovits Márta iráni kószálásai

Kultúra

Miért és hogyan jutott el egy nagyváradi kerámiaművész oly távoli földrészre, messzi országba, mint Irán? Jakobovits Mártát egyfelől vonzotta a régi perzsa kultúra megismerése, másrészt kíváncsi volt az ottani kortárs művészekre, ezért vállalta örömmel a hosszú utat. Egy hónapot töltött Iránban. Mindenütt jó szívvel fogadták. Találkozott ottani művészekkel és kulturális intézmények vezetőivel; tartott workshopot

és vetített képes előadást. Rengeteg tapasztalatot, élményt gyűjtött össze. Mi több, „rokonokat” is talált, ugyan- is az iráni hegyekben olyan kövekre lelt, amelyek szinte ugyanolyanok, mint Márta alkotásai. Hozott is haza ezekből, így folytatódik a kövek és

Az iszfaháni művészeti központban

kerámiák párbeszéde, illeszkedve az ő Metaterra projektjébe. Jakobovits Márta sok-sok mesélnivalóval tért haza.

Az iszfaháni workshop plakátja

„Történnék olyan nagy véletlenek az életemben, amelyekről utólag kiderül, hogy sorsszerűség. Két éve a budapesti Múcsarnokban volt egy nemzetközi természetművészeti kiállítás, amelyre engem is meghívtak. A tárlatnak három kurátora volt: egy amerikai, egy magyarországi és egy iráni. Nekem is volt egy akcióm, amely tiszteletadás a természetnek. Elhelyeztem néhány kerámiámat a természetben, a kövek mellé. Sokat köszönhetek ugyanis a természetnek, ezért ez a hálaadás. Az iráni kurátor mondta a kiállításon: meghív engem Iránba. Ő Mahmoud Maktabi, neves természetművész, a Rah Art Residency Alapítvány vezetője. No, másfél év múlva jelentkeztem is e-mailen: beillik az általa koordinált programba az én munkásságom, úgyhogy menjek, szeretettel várnak. Utánanéztem, milyen ott az éghajlat, s úgy gondoltam, hőmérséklet szempontjából nekem leginkább az október felel meg. Örömmel készültem az útra, az ottlétre, hiszen Perzsia a civilizáció egyik bölcsője volt” – mesélte lapunknak Jakobovits Márta iráni vándorlásának előkészületeit.

Már megvolt a repülőjegye, mikor a híradókban látta, hogy tüntetések, zavargások vannak Iránban. Ekkor úgy gondolta, mégsem utazik oda a tűzfészekbe. Írt a kurátornak, de az tüstént visszaírt: Irán a világ legbékésebb országa.

„Jó, ha így van, akkor megyek, határoztam el mégis. Szeptember 27-én indultam, október 27-ig maradhattam. Kicsit kalandosan kezdődött.

Budapestről repültem Frankfurtba. Onnan utaztam volna Teheránba, de törölték a járatomat. Négy óra múlva indult a következő repülő oda: egy hatalmas Lufthansa, ötszáz utassal. Ahogy közeledtünk Teheránhoz, mindenki, az európai nők is szedték elő a kendőjüket, elfedték a hajukat. A nagykövetségek honlapjai tájékoztatnak mindenről egyébként, a kendőviseletről is. Megérkeztünk Teheránba, az Imam Khomeini repülőtérre. Csak úgy hömpölyögtek az emberek, s itt helyben kaptam meg a vízumot. Nem akartam annyit utazgatni előtte, hogy a budapesti vagy bukaresti nagykövetségen igényeljem a beutazási engedélyt. Kicsit rizikós volt, akár vissza is fordíthattak volna, de nem lett semmi gond, megadták a vízumot a Rah Art Residency meghívóle-

Párbeszéd egy fatörzzsel

velére, ajánlására. A hivatalokban, a vámnál is kedvesek, mosolygósak voltak az emberek. Általában jellemző: barátságos, vendégszerető emberek lakják Iránt. Az utazásom előtt egy fiatal képzőművész, természetművész, Szabó Réka bátorított, menjek nyugodtan, mert jó szívvel fogadnak majd. Ő már járt ott előttem, ugyanennek az alapítványnak a meghívására.

Mahmoud Maktabi és a felesége várt a repülőtéren. Az első két napon náluk laktam. Aztán egy festőnőnél, akinek az édesanyja is tanult, művelt asszony, 17 évig élt Párizsban, ahová a lánya is nagyon szeretne egyszer eljutni. Több alkalommal is találkoztam teheráni művészekkel. A városban több közösségi ház működik, ahol kiállításokat, könyvbemutatókat, koncerteket szerveznek. Különleges világ ez. Minden más, a viselkedés, gondolkodás, építészet. Több vallás megfér egymás mellett. Az iszlám a fővallás. A különféle tájékoztatókban azt tanácsolják a turistáknak, politikáról, vallásról ne beszélgessenek. De ezekről a témákról is óhatatlanul szó esett nemegyszer. A művészek amúgy ott is sokkal nyitottabbak. Szenvednek az elzártságtól. Azt hiszik, Európában minden csodálatos. A művészeknek főleg hiányzik a szabadság, az, hogy nem utazhatnak kedvükre, hiába gazdag az ország. Meséltem arról, hogy nálunk, Romániában is mennyire korlátozták a szabadságot a kommunizmus idején, nem kaptunk útlevelet sem, vagy csak nagy nehezen, s aztán '89-ben

változott a helyzet. Ezt biztatásnak vették, mondták, hogy akkor van remény. Nekik érdekes volt az én munkám, mindaz, amit csinálok. Én pedig láthattam különleges, szép műtermeket és gyönyörű lakásokat. Vannak képzőművészek, akik modern technikákat használnak, a lézervágótól kezdve a 3D-s nyomtatókig, amelyekkel furcsa »szoborfigurákat« nyomtatnak. Több keramikusnál is jártam Teheránban és a városhoz közeli településeken. A legtöbbjük vállalkozó is, kis gyárat üzemeltetnek, megtervezik a prototípust,

Iráni pillanatkép a váradi kerámiaművésztől

három-négy munkatársuk pedig sokszorosítja ezeket. Egyedi darabok is készülnek a szériatermelés mellett. Aztán láthattam évszázados régi fazekasműhelyt. Találkoztam olyan mesterrel, aki a fazekasműhelyben cseperedett föl, már a dédapja is fazekas volt. Virtuózok a korongozásban, pillanatok alatt elővarázsolják az anyagból a gyönyörűséges formákat. Ők saját maguk bányásszák és őrlik az agyagot. Mindent ők csinálnak. A szikár, csupa csont és izom fazekasmester leengedett egy létrát a terem közepén lévő lyukon, így ereszkedett le a kemencébe s rakta tele kiégetésre váró tárgyakkal. Régebben fával, most már gázzal fűtik a kemencét. Amikor ott jártam, amforaszerű formákat hoztak létre.

Érdekes a zománcozás is: törött üvegeket gyűjtenek össze, porrá őrlik, oxidokat kevernek hozzá. Egyébként Iránban az egyik kedvenc szín a türkiz, akárcsak nekem. Emellett sok natúr színt használnak, sárgát, zöldet, barnát. Aki mintát fest az edényekre, sok növényi, virágos, mada-ras és kacskaringós motívumot jelenít meg. Roppant izgalmas és energiát adó, hogy hasonló és mégis más az érdeklődésük, mint az enyém. Aztán múzeumokat látogattam, ahol megcsodálhattam a perzsa művészet gyöngyszemeit, a két-háromszáz éves gyönyörű csempéket például. Gyönyörűen használják díszítésül a kaligráfiát is.” Mecsetek szépségeiben is gyönyörködhetett a nagyváradi vendég. Emellett volt örömeny templomban, örömeny múzeumban. Az örömenység egy része nagyon rég tele-

pedett ott meg, egy másik része a török népiptás után menekült oda.

Teheránban zsúfoltak az utak, nagy a tumultus, szmog, és óriási zsúfoltság jellemzi a közúti forgalmat, meg kell tanulni a trükköket, hogyan lehet átmenni az út túloldalára. Teherán egyszerre modern is, régi is.

Tíznapos teheráni csavargás után Nazarabad következett. Itt két fiatal képzőművész gondjaira bízta Mártát. Alig tudtak angolul, de annyira kedvesek voltak, hogy nem számított. Egyébként az iskolákban, egyetemeken tanítják az angolt, de gyenge a képzés. Aki jól akar tudni angolul, magánórákra jár. Ezért olykor nehézkes volt a kommunikáció. Sokszor a testbeszéd segített.

Nazarabad jellegtelen kisváros. Ám van a településen egy magánkézben lévő művészeti központ, ahol különféle érdekes akciókat, eseményeket tartanak, és a külföldi művészeket is fogadják. Volt itt zeneóra, melyen a művész csodálatosan dobolt, a tanítvány megszeppent ámulattal figyelte. Van

bábos foglalkozás, színészképzés, egyéb tanfolyamok. Amikor irodalmi esteket szerveznek, a tágas nappaliban lévő keleti kereveteken telepednek le a résztvevők. Felolvassák a műveket, majd beszélgetnek róluk. Az irániak nagyon büszkék a költőikre, íróikra. A felolvasások között egy-egy zeneszám is elhangzik. Márta tíz napig volt itt. Nazarabadból vitték mindenfelé. Kirándultak a hegyekbe. Agyagból készült árkádkhoz, erődítményekhez látogattak el. Ezek egy része most is lakott. Nagyon hangulatosak a vályogházak, agyagfalvak.

Ugyancsak Nazarabadból járt át a művész Iszfahánba. A legcsodásabb régi építmények itt, Irán harmadik legnagyobb városában találhatók. A

Kourosch Arish keramikus műtermében

főtér, az árkádos, monumentális építészeti stílus, türkiz csempék, réz kupolák, a bazár sokszínűsége meszeszerűen lenyűgöző. A bazárban temérdek árus, mindenféle illatú fűszerek, magvak, virágszirmok, kézműves termékek, ötvösmunkák, kerámiák, textilművészeti termékek. Fantasztikus, virágzó város. Hatalmas és gyönyörű hidak szelik át. Ám szomorú, hogy a hidak alatt kiszáradt a folyó, már két éve nincs benne víz. Súlyos vízproblémákkal küszködnek. A hegyek gyomrában gyűjtik össze a föld alatti vizet. Egyébként a vízmúzeumban megismerhette Márta a sivatagi körülmények között való öntözést és vízellátást szolgáló rendszer kialakításának módszereit.

Kerámiasors

Történt egy alkalommal, hogy egyedül sétálgatott Nazarabadban, egy parkban. Gyermekes édesanyákkal találkozott. A gyerkőcök rögvest barátkoztak. Az anyukák is. Kiderült, az egyik kisfiút Attilának hívják. És az is kiderült, hogy Iránban gyakori fiúnév az Attila, ők is tisztelik „Isten ostorát”.

Utcai élmény: épp egyedül barangolt Márta, s arra gondolt, milyen jó volna, ha valaki lefotózná az egyik épület előtt. Ekkor arra jött egy csapat diáklány, és ezek a fekete kendős „varjúlánykák” megkérték nevetősen, vidáman, hogy fotografálja le őket. Közös csoportkép is készült.

Visszaválaszolókövek

Kószálásai során látott olyan várat, amelyekben az az érzés kerítette hatalmába, mintha egy óriási kerámiában járkálna. Látott ezerévesnél is régebbi településeket. Látott olyan modern építményt, amelyben a zikkurat (toronytemplom, lépcsős templom) építkezési stílust jeleníteték meg, ekként újraértékelik, továbbviszik a régi értékeket. Megcsodálhatta a híres romvárost, Perszepoliszt, meg a rendkívüli formaérzékről tanúskodó reliefeket. Látott sivatagot, látott erdőt és vizet, impozáns épületeket, csodaszép hegyeket és köveket. „A hegyekben leltem olyan köveket, olyan »rokono-kat«, amelyek éppen olyanok, mint az én munkáim. Ugyanazon textúrák és színkombinációk, mint az enyéim. Jó érzés volt ezt látni. Úgy

gondoltam, »otthon« vagyok, ha így visszaválaszolnak nekem a kövek. Az én kompozícióim folytathatók az iráni hegyekben talált kövekkel.” Ezekből a kövekből haza is hozott néhányat. A váradi műteremben folytatódik a kövek és kerámiák párbeszéde.

A nazarabadi könyvtárban megtalálta a budapesti természetművészeti kiállítás katalógusát – s benne a saját alkotásait is. Ez megint nagyon kellemes fölfedezés volt.

Mindenütt kedvesek, barátságosak az emberek. Jó tett, jó szó, jó gondolat – ez náluk aranytörvény. Vallják: úgy bánj az idegennel, ahogy szeretnéd, hogy a te fiaddal is bánjanak máshol.

Eljutott egy farmra, ahol régi törzsi együttlét szerint élnek. Szép nagy család együtt – a dédszülőktől a dédunokáig. Érdekes volt látni, ahogyan csatornáznak, ahogyan művelik a földet. Ahogyan meghittségben élnek mindennapjaikat.

Az iráni nők, akikkel megismerkedett, eléggé függetlenek és öntudatosak. Úgyesen és változatos módon tudják a kendőt is föltekerni a fejükre. A kötelező kendőviselet nem tetszik minden nőnek, van, aki dohog miatta. Amúgy szép, színes kendőket is viselhetnek, nem csak feketét. Az egyik fiatal

Türkiz cserepek

farmerfeleség genetikát tanul. Szeretne külföldön továbbtanulni, tapasztalatokat szerezni.

Ami a gasztronómiát illeti: sok növényi alapú ételt esznek. Talán ennek köszönhető, hogy Iránban kevés a kövér ember. Van valamilyen zöld növény, spenótszerű, amit különféle módon ízesítenek, fűszereznek, rizset, babot vagy lencsét főznek hozzá. Kevés kecskehúst fogyasztanak. Nagyon finom joghurtokat készítenek. Szeretik a mentát. A teheráni festőnő édesanyja (aki hosszú ideig élt Párizsban) egy alkalommal szőlőből, uborkából, mentából, joghurtból készített finomságot.

Nazarabadból még visszatért tíz napra Teheránba a nagyvárad keramikus. Folytatódhatott a feltöltődés, élménygyűjtés múzeumban, mecsetben, művészeti központokban. Az Üveg- és Kerámiamúzeum bebarangolása is nagy kaland volt. A teheráni Iszlám Múzeumban találkozott egy bukaresti nővel, aki egy konferencia miatt utazott az iráni fővárosba.

Jakobovits Márta több művészeti akciót ötlött ki a kőszálások idején. Például eltört kerámia cserepeit rakta ki, majd keleties módon lebóruolt előttük. Vagy: palotakertben létesített dialógust a földön heverő fatörzsszel. Aztán a nazarabadi művészeti központban ejtette meg a Kariatida-akciót. A kariatidák oszlopokat helyettesítő, kőből faragott nőalakok az ókori görög építészetben. A kariatidák tartják az eget maguk fölött.

Ennek mintájára, a perzsa nők helyzetét szimbolizálva készített Márta egy papíroszlopot. Az oszlopba pedig az egyik képzőművésznő állt be „az eget tartani”, mindez jelentve egyszerre kiszolgáltatottságot és erőt. Aztán volt szakmai előadás és Jakobovits Márta által vezetett workshop, ennek során arról beszélt, milyen technikákat használ, milyen étetési módszereket, mázakat stb. A kerámiázás mágia, olyan varázslat, amivel akár több életen át is el lehet úgymond játszani.

Az Iránban töltött egy hónap erőteljes, intenzív élménysor volt. Teheránból Bécsbe repült visszafelé jövet, onnan pedig Váradra. „Eddig Örményország és Algéria volt a legtávolabbi hely, ahová eljutottam, most pedig a messzi Iránban jártam. Ha belegondolok, hogy egy kicsiny faluból, a tasnádszántói patakpartról indultam, furcsa érzés tölt el. Akkoriban ilyes-

mit biztosan el nem tudtam volna képzelni. Töprengek azon, milyen hatalmas is a világ, és hogy sok minden érdekel még belőle. Úgy érzem, az egész utazás és tapasztalatgyűjtés értelme, hogy saját magamat és a létezést kicsit más szögből is láthatom. Különös élmény volt, hogy a »világ végén« beszélgettem arról, ami az életem értelmét, vezérfonalát jelenti, és éreztem, ezekkel az idegen emberekkel az agyag üzeneteinek köszönhetően egy hullámhosszon vagyunk.”

TÓTH HAJNAL

Képalá